

no sols de pa viu l'home

Hi ha dites populars que encara circulen. Una d'elles és: *No sols de pa viu l'home*. Deriva d'una sentència bíblica (Mateu 4:4 i Lluç 4:4) recollida del llibre del Deuteronomi (o llibre cinquè de Moisès) i forma part del refranyer popular del món catòlic apostòlic i romà, com demostra la mediàtica **Shakira** amb la cançó *la Tortuga* (2005). Em vaig recordar de la cita en repassar la llei espanyola de Qualitat de l'Arquitectura (<https://www.boe.es/eli/es/I/2020/06/14/9>) després de conèixer la nostra llei per a la Promoció de la Sostenibilitat del Desenvolupament Urbanístic i del Turisme (<https://www.bopa.ad/bopa/034116>).

La norma andorrana vol ser, tal com diu l'exposició de motius, *"una resposta davant l'increment que ha evidenciat el desenvolupament urbanístic en els darrers anys"*. Per primera vegada es pensa a equilibrar els recursos disponibles amb el creixement urbà. És un debat de quantitat, i del ritme de creixement si es vol, però no de qualitat arquitectònica. Certament altres lleis en curs o en estudi volen millorar les prestacions de les construccions (de consum energètic, de salubritat, d'accessibilitat...) però cap sobre el vessant artístic de l'arquitectura. Allò més que demanava **Miquel Fisac**¹ als edificis. Allò a partir del qual es pot parlar realment d'arquitectura com una de les Belles Arts. I és aquí on podem manllevar la dita comentada: *no sols de bona construcció viu l'home*.

Marcus Vitruvius Pollio (c. 80 a C. – 15 a. C) en el tractat *De Architectura*, el més antic dels que es conserva, va fixar la famosa triada: *Firmitas, Utilitats, Venustas* com a qualitats obligatòries per a considerar un edifici com a obra d'arquitectura. És a dir, si no és segur no és arquitectura. Si no és útil no és arquitectura. Però si no és bell tampoc és arquitectura. I això, tan evident en altres èpoques, s'havia oblidat i ara sembla que es reprèn com demostra la Nova Bauhaus de la Unió Europea o la Declaració de Davos, signada el 2018 pels ministres de Cultura dels europeus, on es diu: *no pot haver-hi desenvolupament democràtic, pacífic i sostenible si la cultura no és el seu nucli, la forma en la qual donen ús, mantenim i protegim el nostre patrimoni cultural avui en dia*

¹ "Miquel Fisac a Andorra". www.enricdilme.com/ESCRITS

no sols de pa viu l'home

serà crucial en el futur desenvolupament d'un entorn construït d'alta qualitat.

En aquesta línia cal situar la llei espanyola de la Qualitat de l'Arquitectura en que es declara, en l'article 3, l'Arquitectura bé d'interès general per: 1. *La seva contribució a la creació de la identitat cultural, a la qualitat de la vida, al benestar, cohesió i inclusió socials i a la salut, per la seva vinculació amb la protecció de la seguretat i salut de la ciutadania, per la rellevància que ostenta per mitigar els efectes del canvi climàtic i per adaptar-se a ell, així com per la seva transcendència econòmica* i 2. *En la seva condició de bé d'interès general l'arquitectura serà objecte de protecció, foment i difusió per part de tots els poders públics.*

La llei parla de sostenibilitat (econòmica, mediambiental i social), d'eficàcia energètica, d'inclusió, de seguretat, d'higiene, de salubritat, de confort, d'adaptació a nous usos i formes d'habitar al llarg del cicle de la vida, però també d'integració harmoniosa en el teixit urbà i en el paisatge així com de la *"bellesa i contribució a la creació i manteniment d'un entorn amb valors culturals reconeixibles per la societat a la qual va destinada, en el que les decisions de disseny estan fonamentades en les condicions pròpies del lloc"*. I proposa *"la protecció dels valors del patrimoni construït, l'impuls de la reflexió i de la investigació això com afavorir el coneixement de l'arquitectura per a promoure en la societat una postura crítica i exigent respecte a la qualitat. En especial, impulsa el reconeixement, a través de distintius, plaques o qualsevol altre medi, de les obres de qualitat, amb l'objectiu de millorar el seu coneixement i estima per part de la ciutadania"*(art.5).

De tot això, en el nostre país poca cosa. Per no dir res. Sobretot pel que fa a l'arquitectura del segle XX, la majoritària en el nostre entorn. Ja no és que no hi hagi estudis, catàlegs, promoció... és que ni tan sols se sap que existeix. I, com és obvi, sense conèixer poc podem reconèixer i difondre.

no sols de pa viu l'home

Exemples de personalitats que han pontificat sobre la nostra orfandat arquitectònica, en trobem diverses. Començant per l'escriptor **Josep Pla** que el 1981 va dir que des del Romànic no hi havia res interessant² al país. També va sentenciar que la literatura andorrana era inexistent, just quan **Antoni Morell** publicava *Set lletanies a mort*.

Tres dècades després van sentir-ho dir al ministre de Cultura per justificar els concursos dirigits

exclusivament a posseïdors del premi Pritzker, amb l'esperança de repetir el miracle del museu **Guggenheim de Bilbao**³. Allò va quedar en un no res i potser millor.

En tot cas mantenir que en sis segles no hi ha cap cosa arquitectònica a comentar ja sembla un lloc comú, però a banda de no ser cert, és injust. O és que no teníem obres de **Martinell**, **Sostres** (del que es va fer una gran retrospectiva al COAC el 2016 on hi figuraven les obres andorranes), **Delso Calavia**, **Fisac** (on el seu projecte d'església parroquial per a Escaldes-Engordany és considerada un punt d'inflexió en l'obra de l'arquitecte) o **Pere Aixàs** (guanyador de dos premis **FAD** d'arquitectura quan donava les primeres passes al país mentre **Pla** no veia res destacable), per dir-ne uns pocs⁴.

² J. Pla, *Un petit món del Pirineu*, Barcelona, 1989.

³ Ll. Moix, *Arquitectura milagrosa*, Barcelona, 2010.

⁴ "Cèsar Martinell a Andorra"; "Josep Maria Sostres a Andorra"; "Miquel Fisac a Andorra", "Enrique Delso Calavia a Andorra"; "Pere Aixàs, converses" a www.enricdilme.com/ESCRITS

no sols de pa viu l'home

Informa't abans de parlar és una altra màxima bíblica del llibre de Siràcida o llibre de l'Eclesiàstic (18:19) que s'hagués hagut de recordar abans de tirar pel dret, ja que fora d'aquí se sorprenen del que tenim o, malauradament, teníem. Per a mostra un botó. En el XI congrés de **DECOMOMO ibèric** de l'any passat, a Múrcia, es va distingir l'obra de **Delso Calavia**. Quan van trucar al fill de l'arquitecte per comunicar-li la decisió els hi va agrair l'homenatge i els va recordar que a banda d'Espanya el seu pare també tenia obra a Andorra exhumada per l'**Enric Dilmé**. Recordo com **Cèsar Diaz**, membre del comitè científic del DOCOMOMO i director de la càtedra de Construcció de l'**ETSAB** quan feia el doctorat, em va trucar sorprès per la descoberta i insistint-me en què anés al congrés. Allà vaig trobar als degans i deganes de molts dels col·legis d'arquitectes d'Espanya així com al president del Consejo Superior de Colegios de Arquitectos de España, tots encuriosits pel que explicava sobre l'obra andorrana, totalment desconeguda per a ells, de noms il·lustres del panorama espanyol, molts alabats per mateix **DOCOMOMO**. I aran de tot plegat aquesta setmana tindrem la sort d'escoltar **Susana Landrove**, directora del **DOCOMOMO ibèric**, en una conferència al COAA sobre les derivades culturals, socials i, fins i tot, turístiques i econòmiques de posar en valor el patrimoni arquitectònic modern.

A veure si n'aprenem i ens posem en marxa!

do.co.mo.mo
international

=

Modern Design:
Social Commitment
& Quality of Life

